

Sako Musterd

ACTUELE KLASSIEKER OVER SOCIAAL-RUIMTELIJKE ONGELIJKHEID

Het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw kennen we als een periode van verzet tegen onrecht, sociale achterstand, rassendiscriminatie, het establishment, kapitalisme, de oorlog in Vietnam, autoritair onderwijs en de macht en privileges van hoogleraren. Later zou blijken dat de turbulentie een fundamentele verandering inluide, in de samenleving én in de benadering van de wetenschap, inclusief de sociale geografie.

Zo werd in de eerste helft van de jaren zeventig door steeds meer geografen en andere sociale wetenschappers afstand genomen van een strikt positivistische wetenschapsbenadering. Deze had in de decennia daarvoor juist aan populariteit gewonnen. Kenmerkend voor die benadering is dat de kennisverwerving gebaseerd is op analyse van samenhangen tussen 'objectief' geachte empirische gegevens. In het positivisme in zuivere vorm is geen plaats voor normatieve uitspraken, of voor discussie over het begrip 'objectiviteit'; de 'feiten spreken voor zichzelf'. In de praktijk leiden deze uitgangspunten tot het analyseren van samenhangen waar weinig discussie over mogelijk is, met als gevolg dat veel uitkomsten in hoge mate triviaal zijn, dat vraagstellingen relatief eenvoudig blijven en dat er weinig maatschappelijk engagement aan het onderzoek verbonden is.

De maatschappelijke onrust, discussie en kritiek van het begin van de jaren zeventig vormden echter de ideale voedingsbodem om de vigerende wetenschapsbenadering ter discussie te stellen. Ernaast en ervoor in de plaats kwamen een meer sociaal geëngageerde en kritische benadering van meer nijpende maatschappelijke, en ook geografische, vraagstukken, met bijvoorbeeld aandacht voor de invloed van machtsverschillen tussen actoren die bij stedelijke ontwikkeling zijn betrokken. David Harvey is wellicht de bekendste belichaming van deze omslag. Hij maakte rond 1970 een radicale draai en verruilde zijn oriëntatie op een positivistisch gedreven geografie voor een kritische geografie. Hij stond daarbij niet alleen. Veel jonge wetenschappers keerden zich af van wat ik aanduid als 'naïeve of kritiekloze positivistische wetenschap'. Brian Robson was één van hen. Deze Engelse stadsgeograaf heeft misschien wel één van de meest compacte klassiekers geschreven, waarin de zojuist geduide omslag in het denken zichtbaar is. Het gaat om het dichtbeschreven maar bescheiden boekje met de titel *Urban Social Areas*, over sociale verschillen in stedelijke woonmilieus.

Robson verzette zich echter niet radicaal tegen elke vorm van positivistisch onderzoek. Hij probeerde juist op kritische wijze voort te bouwen op de bruikbare elementen ervan. Eenvoudige modellen van de stad uit de tijd van de Human Ecology en empirische social area analyses krijgen ook bij Robson de nodige aandacht, maar wél met veel meer aandacht voor de complexe achterliggende processen van sociaal-ruimtelijke structurering. De auteur geeft er blijk van meer oog te hebben voor de sociale dimensies en sociale kwesties en voor hun structurele en institutionele verklaringen dan destijds gebruikelijk was. Dat blijkt al aan het begin van het boekje, waar hij aangeeft dat sociale geografie als wetenschap in wezen gaat om het vinden

van antwoorden voor maatschappelijke vraagstukken. Hij behandelt vervolgens de totstandkoming van urban social areas vanuit drie verschillende perspectieven. Het eerste perspectief is gericht op de vraagkant, waarbij hij op belangrijke processen ingaat, zoals residentiële mobiliteit, wooncarrières, en filtering processen. Het tweede perspectief is gericht op de aanbodkant, waarin het tot dan toe onderbelichte belang van eigendom en eigendomsverhoudingen in de stad en op de woningmarkt veel aandacht krijgen. Het derde en in die tijd meest vernieuwende perspectief heeft eveneens betrekking op de aanbodkant, maar is vooral gericht op de belangrijkste actoren die verantwoordelijk zijn voor de verandering van sociaal-ruimtelijke structuren in de stad, zoals grondeigenaren, ontwikkelaars en planners. Hij voert auteurs op die ook nu nog een hoge actualiteitswaarde hebben. Zo haalt hij Ray Pahl aan, die zich richtte op de mechanismen die

bepalend zijn voor sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen. Hij benadrukte hoe urban gatekeepers (managers), zoals hypotheekverstrekkers en woonruimteverdelers, de spreiding van sociale klassen, en zo de stedelijke sociaal-ruimtelijke structuur beïnvloedden. Met zijn boek 'Whose City' uit 1975 stelde hij al meer dan veertig jaar geleden de

vraag die ook nu brandend actueel is: van wie is de stad eigenlijk? In *Urban Social Areas* krijgen ook andere kritische geografen en sociale wetenschappers ruim aandacht, zoals John Rex, de munter van het concept 'Housing Class', ook nu een actueel begrip; maar ook de al genoemde geograaf David Harvey, die vragen rond sociale rechtvaardigheid aan de orde stelde (*Social Justice and the City*, 1973) en Anne Buttimer, bekend om haar humanistische geografie en geïnspireerd door de Franse geografie, die eveneens kennis over de ontwikkeling van de sociale ruimte centraal stelde. Robson's aanpak kenmerkt zich door een streven om niet alles wat in voorgaande benaderingen naar voren werd gebracht rigoreus overboord te zetten, maar bepaalde verworvenheden juist mee te nemen naar een nieuwe en meer kritische empirische benadering van relevante stedelijke sociale vraagstukken. Toen ik, in 1977, aan het eind van mijn studie stadsgeografie, dit boekje bestudeerde, vielen veel van de gedachten die ik in de jaren ervoor had ontwikkeld, op zijn plaats. Deze klassieker is ook nu nog volop actueel.

Literatuurselectie

Robson, Brian T. (1975) *Urban Social Areas*. London: Oxford University Press. 64 p. ISBN 0198740360 Series: Theory and Practice in Geography.

Sako Musterd (S.Musterd@uva.nl) is hoogleraar Stadsgeografie aan de Universiteit van Amsterdam